

Dit is een post-print van 'Augusteijn J. (2019), Roger Casement (1864-1916). Brits diplomaat wordt Iers Nationalist, *Geschiedenis Magazine* 54(5): 32-36.'

Brits diplomaat wordt Iers nationalist

Was Roger Casement een verrader?

Hoe ging Groot-Brittannië tijdens de Eerste Wereldoorlog om met het Ierse streven naar onafhankelijkheid? **Joost Augusteijn** bekijkt dit aan de hand van het lot van Sir Roger David Casement. Als Brits diplomaat was hij actief geweest bij het onthullen van koloniale schandalen. Dit leverde hem behalve internationale roem ook een *knighthood* op. Des te meer voelden de Britten zich verraden dat hij tijdens de oorlog in nota bene Berlijn om wapens voor de Ierse beweging had gevraagd. Zelfs een invasie stond op zijn wensenlijstje.

Onthoofdingen, verminking op grote schaal, gedwongen arbeid, ontwrichting van de lokale economie door het platbranden van dorpen en akkers... normale praktijk in de Congo-Vrijstaat. Zelfverklaard eigenaar van dit vruchtbare gebied langs de rivier de Congo was koning Leopold II van België. Tussen 1885 en 1908 stond hij hier een draconisch ondernemersklimaat toe waardoor Europese bedrijven de lokale bevolking in verkapte slavernij konden houden om winstgevende rubberplantages te exploiteren.

De Britse consul voor dit gebied was Roger Casement. Gealarmeerd door de gruwelverhalen over dit particuliere wingewest vroeg hij zijn minister van Buitenlandse Zaken of hij ter plaatse mocht onderzoeken of ze op waarheid berustten (zie kader). In 1903 vertoefde hij een zomer in de binnenlanden van de Congo, en zijn rapport loog er niet om. Internationaal veroorzaakte het enorme ophef. Casement kreeg er een koninklijke onderscheiding voor.

Ierse achtergrond

Casement was door zijn diplomatieke functie en door zijn eerdere werk als handelaar in Afrika zelf een radertje in het Britse rijk overzee. Dit beseftte hij en hij had Londens imperialistische beleid ook altijd gesteund. Het belastende rapport dat hij had ingediend werd weliswaar besproken in het Britse Lagerhuis, maar dat deed er naar zijn smaak te

weinig mee. De systematische mishandeling en uitbuiting die hij in de Congo-Vrijstaat had gezien, plus het gebrek aan daadkracht bij zijn regering die weinig concreets ondernam tegen de gruwelijkheden, voedden zijn twijfel of het imperialisme wel zo'n fysieke en morele weldaad voor de Afrikaanse bevolking was als de apologeten beweerden.

Het drong tevens steeds meer tot hem door dat binnen het Verenigd Koninkrijk evengoed sprake was van imperialisme en onderdrukking: in Ierland, toen nog geheel Brits, waren het de Engelsen die de katholieke Ierse bevolking in een ondergeschikte positie hielden, hoewel formeel gelijk hadden die nog steeds economisch, sociaal en politiek weinig in te brengen. Dit rechtzetten, werd zijn nieuwe levensdoel.

Casement minachtte weliswaar het katholieke geloof maar identificeerde zich steeds meer met de Ierse Keltische cultuur. Hij was zelf een Ier van gemengde afkomst: hij was in 1864 geboren in Dublin als zoon van een protestantse legerofficier uit Ulster en een katholieke vrouw uit Cork. Hij ontwikkelde, na het min of meer doodbloeden van zijn rapport in Londen, een groeiende emotionele afkeer van alles wat Engels was. Hij vestigde zich na zijn terugkeer uit Afrika in 1903 in Ierland en stortte zich in de Ierse cultureel-nationalistische beweging die tijdens zijn Afrikaanse verblijf was opgekomen. Hij wijdde zich aan de verbreiding van de Ierse taal en literatuur en kreeg al snel een prominente rol in de Gaelic League, een organisatie die de Ierse taal wilden behoeden voor verdwijning.

Door financiële noodzaak gedreven vroeg hij echter al snel opnieuw om een consulsfunctie. Hierdoor kwam hij in 1906 in Brazilië terecht. Ook daar raakte hij betrokken bij het bestrijden van misstanden in de behandeling van de lokale bevolking met name in Peru. Door de betrokkenheid van Engelse bedrijven wilde de Britse overheid ook dat dit onderzocht zou worden, en zo belandde Casement in 1911 bij de Putumayo indianen.

Zijn onthullende rapport maakte zo'n grote indruk dat hij nu zelfs een *knighthood* aangeboden kreeg en voortaan Sir voor zijn naam mocht zetten. Hoewel hij ongerust was hoe zijn nieuwe vriendenkring van Ierse nationalisten dit zou opvatten, accepteerde hij dit Britse eerbetoon toch. niet ongevoelig voor status en bewondering.

Ulster crisis van 1912

Het volgende jaar zou hij wellicht toch bedankt hebben voor de eer. Casement raakte namelijk politiek sterk geradicaliseerd. Een belangrijke katalysator was de oprichting van de paramilitaire Ulster Volunteers Force. Dit was de geharnaste reactie van protestantse Ieren

op het Britse voorstel van 1912 om Iers zelfbestuur binnen het Verenigd Koninkrijk toe te staan. Het was duidelijk: de meerderheid van de protestantse Ieren wilden desnoods gewapenderhand de invoer van zelfbestuur tegenhouden.

Het gebrek aan bereidheid bij de Britse overheid om dit illegale verzet tegen het overheidsbeleid te breken en de betrokkenheid van een groot deel van de Britse elite daarbij brachten Casement en een kleine groep radicale nationalistische Ieren tot het inzicht dat de Britse regering alleen met geweld tot verandering te bewegen was. Casement werd al snel een van de meest radicale en geëngageerde activisten met een sterk geloof in militaire middelen als enige oplossing. Hij werd daarom in 1913 lid van de commissie die een bewapende Iers-nationalistische tegenhanger van de Ulster Volunteers Force opzette, de Irish National Volunteers. Mede door zijn werkzaamheden als consul-generaal was hij nu financieel in staat om een grote som geld te schenken, onder meer om wapens aan te schaffen, maar dat was bij lange na niet voldoende. In July 1914 reisde Casement daarom naar de Verenigde Staten om, gebruik makende van zijn internationale statuut, fondsen te werven onder de grote groep Iers-Amerikanen.

Hoewel hij dus publiekelijk een belangrijke rol speelde en wapenaankopen financierde, werd hij buiten de kring van samenzweerders gehouden die in het geheim bezig waren een opstand te organiseren.

Hulp van Duitsland

Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, zagen deze radicale nationalistische Ieren hun kans schoon. Casement had een sterk geloof in de superioriteit van Duitsland en besloot om Duitsland om militaire steun te vragen. Een overwinning van Duitsland gaf volgens hem de beste kans op onafhankelijkheid voor Ierland. Met een volmacht van het organiserende comité op zak vertrok hij in oktober 1914 via Noorwegen naar Berlijn.

In december 1914 kreeg hij inderdaad een audiëntie bij kanselier Bethmann Hollweg. De Duitse regering bleek bereid om de Ierse opstandelingen te bewapenen en het streven naar een republiek te ondersteunen, maar zag niets in Casements verzoek om een invasie. Ook zijn poging om een eigen 12.000 man sterke invasiemacht te rekruteren uit Ieren die aan het front door Duitsland krijgsgevangen waren gemaakt mislukte, slechts 56 vrijwilligers meldden zich aan. Casement raakte gaandeweg meer en meer gedesillusioneerd over de Duitse steun en kwam uiteindelijk tot de conclusie dat de opstand om tactische redenen afgeblazen moest worden. Wel bleef hij een wapenzending naar Ierland ondersteunen en

ook geloofde hij nog steeds dat alleen geweld Londen zou dwingen tot toegeven. Zijn houding zorgde er voor dat hij langzaam steeds meer gemarginaliseerd werd, mede doordat zijn gastheren in verlegenheid gebracht werden door zijn openlijk homoseksuele activiteiten. De feitelijke gesprekken in 1915 tussen Duitse onderhandelaars en de Ierse ondergrondse gingen in 1915 daardoor steeds meer langs hem heen.

Paasopstand

Toen het hem duidelijk werd dat ook zonder werkelijke Duitse hulp een Ierse opstand tegen de Britten ophanden was, stapte Casement in april 1916 in Kiel in een Duitse onderzeeboot terug naar Ierland. Hij wilde arriveren vóór de scheepslading wapens die tegelijkertijd vanuit Duitsland die kant opging, en de opstandelingen overreden alles uit te stellen. Door slechte communicatie en coördinatie kwamen de Britten achter het transport. De boot met wapens werd onderschept en tot zinken gebracht; Casement werd gearresteerd toen hij in het zuidwesten van Ierland met een opvouwbootje aan land kwam.

De Engelsen waren slecht bekend met de Ierse ondergrondse. Ze beschouwden Casement als de werkelijke leider van de opstand en geloofden dat met zijn arrestatie en het verlies van de wapens, ook de opstand afgelast was. Dit bleek een misrekening. Ondanks deze tegenslagen kwamen Ieren op 24 april gewapenderhand in verzet en op Paasmaandag werd de Ierse Republiek uitgeroepen.

De Britten wisten deze Paasopstand binnen een week neer te slaan, maar het was een pyrrusoverwinning. Met name de manier waarop ze de duizenden gevangengenomen opstandelingen behandelden en dat ze vijftien leiders executeerden, veroorzaakten veel verontwaardiging in Ierland en leidden tot grote verkiezingswinst in 1918 voor de radicaal nationalistische partij Sinn Féin. De geest was uit de fles. In 1922 was de Ierse onafhankelijkheid een feit zij het dat Ulster Brits bleef.

Een schande

Casement had de opstand op het laatst willen tegenhouden, maar werd in 1916 toch aangeklaagd voor hoogverraad. Het was middenin de oorlog en politieke elite vond het cruciaal dat hij hard werd aangepakt. Openbaar aanklager F.E. Smith, lid van de Conservatieve partij, wilde aan het verontruste Engelse publiek en het leger laten zien dat geen enkele Britse burger wegwam met dit soort gedrag. Sterker, Casements *knighthood*

maakte zijn gang naar het vijandelijke Duitsland en zijn betrokkenheid bij complotten om Ierland van het Koninkrijk los te scheuren, volgens Smith des te erger. Het ging hier om verraad door iemand die door de koning zelf was geridderd! Dit vroeg om een harde behandeling. Smith eiste dan ook de doodstraf.

Casement stond echter niet alleen. Als 'humanitarian' die koloniale misstanden blootlegde, genoot hij veel sympathie onder de progressieve Britse elite, en met name in het buitenland was zijn reputatie goed. De Amerikaanse Senaat en veel invloedrijke figuren vroegen al voor het proces om clementie. Om deze steun te ondermijnen liet de door de regering ingefluisterde politie stukken uit Casements dagboeken uitlekken, die duidelijk maakten dat hij een praktiserend homoseksueel was.

Deze 'schande' deed inderdaad zijn aanhang in Groot-Brittannië en Ierland afbrokkelen, al bleven met name schrijvers onder wie William Butler Yeats en George Bernhard Shaw een verzoek om gratie ondersteunen. Uiteindelijk werd Casement op zwakke juridische gronden schuldig bevonden. Na een late bekering tot het katholicisme werd de 51-jarige Casement op 3 augustus 1916 in de gevangenis opgehangen.

Reacties op Casements executie

Hoewel zijn executie in 1916 grote internationale verontwaardiging opriep, is Casement in Groot-Brittannië door de overheid sindsdien feitelijk doodgezwegen. Men kon niets anders door het gevoel verraden te zijn door een man die de hoogste eer in het koninkrijk ten beurt was gevallen. De Ierse reactie was opmerkelijk gepolitiseerd. Voor de nationalist paste Casement met zijn gemengde afkomst al nooit zo goed in het plaatje van de 'echte Ierse Kelt'. Nu kwam daar homoseksualiteit bij, wat helemaal moeilijk lag in het katholieke Ierland (al zong kort na zijn dood het conservatieve *Catholic Bulletin* Casements lof, wat veel te maken had met zijn late bekering in de gevangenis). Publieke steun bleef in Ierland hoe dan ook beperkt, al kwam onder extreme Nationalisten al snel het idee op dat de dagboeken waren vervalst: een echte Ier kon immers eigenlijk geen homoseksueel zijn, dus dit was slechts een manier van de perfide Britse overheid om hun beweging te besmeuren. Gematigde nationalist in Ierland draaiden het om. Zij geloofden wél in de authenticiteit van de dagboeken en gebruikten ze om te pleiten tegen gratie voor Casement en in hun politieke strijd met de radicale republikeinen. Langzamerhand is het imago van Casement in Ierland wel positiever geworden. In 1965 werden zijn stoffelijke resten vanuit Engeland

overgebracht naar Ierland en is hij met militaire eere herbegraven in Glasnevin, waar veel nationale helden liggen. Maar veel Ieren geloven nog steeds liever dat hij niet homoseksueel was, ook al is sinds enige jaren bewezen dat de dagboeken wel degelijk echt waren.

[tweede kader]Casement en Afrika

Roger Casement werd geboren in Dublin en groeide op in Frankrijk, Italië en Jersey. Nadat beide ouders jong waren gestorven verhuisde Casement (13) terug naar Ierland om er in het protestantse noorden bij zijn oom te gaan wonen. Hij bezocht er nog drie jaar een protestantse lokale kostschool en ging op zijn zestiende rondreizen. Zo kwam hij in Afrika terecht. Hier werkte hij zo'n twintig jaar als handelaar en ook als manager bij het aanleggen van een spoorlijn in midden-Afrika (daar waar stroomversnellingen de Congorivier deels onbevaarbaar maken). Dit gebeurde onder auspiciën van de Association Internationale Africaine. Dit was zogenaamd een internationale organisatie voor de 'verkenning en beschaving van Midden-Afrika'. In werkelijkheid diende zij om dit deel van het continent in de jaren 1870 en 1880 achter een filantropisch rookgordijn open te leggen voor westerse exploitatie, en uiteindelijk te claimen voor de Belgische koning Leopold II. In 1885 confisqueerde hij grote gebieden langs de Congo in en tot 1908 regeerde hij zijn 'Congo-Vrijstaat' als een particulier wingewest. Ivoor en rubber werden hier met verkapte slavenarbeid gewonnen.

Casements lokale ervaring overtuigde de Britse regering van zijn nut voor hun imperialistische belangen in Afrika. In 1892 kwam hij in Nigeria in dienst van de Britse overheid; in 1895 werd hij benoemd tot Brits consul in de Portugese koloniën, met standplaats Luanda; van 1900 af behoorde ook Congo-Vrijstaat tot zijn ressort. Zijn imposante gestalte en flair hielpen bij het verkrijgen van deze benoeming; hij had een flamboyante uitstraling die waarschijnlijk mede het gevolg was van een manisch-depressieve aandoening.

In 1903 ondernam Casement zijn expeditie naar de binnenlanden van de Congo-Vrijstaat om te onderzoeken wat er waar was van de gruwelen die over Leopolds koloniale schrikbewind naar buiten kwamen. Hij had ook contact met Joseph Conrad die in 1899 details die hij hoorde tijdens zijn werk als bootkapitein op de Congo verwerkt had in zijn indringende roman *The Heart of Darkness*. Een Zweedse en een Amerikaanse zendeling hadden eerder al fotomateriaal en rapportages openbaar gemaakt. Casement zelf richtte na zijn expeditie met

twee anderen in 1904 de Congo Reform Association op en sprak in binnen- en buitenland over de zaak. Internationaal ontstond een rel over het wangedrag in Congo, schrijvers lieten zich erdoor inspireren. Arthur Conan Doyle schreef *The Crime of the Congo* (1908), Mark Twain de politieke satire *King Leopold's Soliloquy*. Publieke en diplomatieke druk leidden er in 1908 toe dat de Belgische overheid het gebied zelf ging beheren er een menswaardiger beleid inzette. Belgisch Congo werd in 1960 onafhankelijk.